

KNJIGA KOJA SVJEDOČI O DOBRU DOBROČINITELJA I ZLU ZLOČINITELJA*

(Adem Handžić, **A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the 19th. Century in Bosnia**, Research Centre for Islamic History, Art and Culture, Istanbul, 1996, 118 p.)

Nisu isto dobro i zlo! (Kur'an, 41:34)

Kultura je, u svojim različitim aspektima, suštinski dio nacionalnog identiteta. Uništavanje kulturnog naslijeđa jedne nacije predstavlja pokušaj reduciranja temelja njezina identiteta. U posljednjem ratu protiv Bosne, neprestanim barbarskim i mrziteljskim naporima vršeno je uklanjanje preživjelih tragova velike islamske civilizacije u Bosni. Ani-

mozitet posvjedočen u posljednjoj dekadi ovoga stoljeća (tj. XX. stoljeća, nap. A. F.) koje zagovara progres, humane i univerzalne vrijednosti tjera nas da se s čežnjom sjetimo mnogo ranije Bosne, čiji su ljudi živjeli u harmoniji i mirnoj koegzistenciji religija i čija je civilizacija bila utemeljena na toleranciji koja je dopuštala cvjetanje njezine kulture i, naravno, arhitekture .

(Ekmeleddin Ihsanoğlu)

* Tekst je saopćen na *Znanstvenom simpoziju o životu i djelu dr. Adema Handžića* 16. decembra 2006. godine u Centru za kulturu i obrazovanje u Tešnju.

KNJIGA ADEMA HANDŽIĆA pod naslovom *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the 19th. Century in Bosnia* (Pregled islamskih kulturnih spomenika do kraja 19. stoljeća u Bosni) predstavlja višestruko značajno i dragocjeno štivo u dokumentarnom, historijskom, kulturnom i duhovnom pogledu.

Prije nego što se na koncizan način osvrnemo na neke temeljne značajke i važnosti ovoga djela, uputno je da damo nekoliko natuknica informativne ili formalne naravi koje nam raskrivaju izvanjski aspekt djela o kojem govorimo.

Knjiga pod spomenutim naslovom izdata je 1996. godine u izdanju poznatog i agilnog Centra za istraživanje islamske historije, umjetnosti i kulture u Istanbulu u Republici Turskoj. Kako u uvodnoj riječi napominje prof. dr. Ekmeleddin Ihsanoğlu – tadašnji generalni direktor Centra a sadašnji aktualni generalni sekretar Konferencije islamskih zemalja – ova knjiga dr. Adema Handžića je treća po redu njegova studija za koju je istraživanje i objavljivanje poduzeto pod pokroviteljstvom rečenoga Centra, i to u okviru serije izdanja pod naslovom *Studies on History and Culture of Bosnia and Herzegovina* (Studije o historiji i kulturi Bosne i Hercegovine). Pored uvodne riječi dr.

Ekmeleddina Ihsanoğlua, predgovor za ovu knjigu napisao je prof. dr. Enes Karić, ondašnji ministar obrazovanja i kulture u Vladi Republike Bosne i Hercegovine, sadašnji dekan Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu. Nakon uvodne riječi, odn. predgovora i napomene vezane za transkripciju, slijedi glavni dio knjige, tj. pregled islamskih kulturnih spomenika do kraja devetnaestoga stoljeća u Bosni, te zaključak i, na kraju knjige, apendiksi, u kojima se nalaze: rječnik termina, fotografije, indeks, slike i karta Bosne i Hercegovine. Knjiga ukupno broji 118 strana.

Glavni dio knjige sadržinski je podijeljen na dva dijela: prvi dio daje pregled islamskih kulturnih spomenika u području srednje i sjeverne Bosne, dok drugi dio pokriva područje Hercegovine i zapadne Bosne. Prema riječima samoga autora, pregled je obuhvatio, odn. autor je svoje istraživanje ograničio samo na teritoriju koja se nekoć nazivala Bosanski sandžak i zapadni dio nekadašnjeg Zvorničkog sandžaka (*...I confined my study to the Bosnian sancak only and the western part of the previous Zvornik sancak*). Autor se, s jedne strane, ograničio na spomenutu teritoriju zato što smatra "da bi se ponudio sveobuhvatan pregled svih kulturnih spomenika u jednome gradu, tj. po cijeloj Bosni, potrebno

je konsultirati sve prethodne podatke, izvore i literaturu. Međutim, pod sadašnjim uvjetima, izvori i dostupna literatura su brojem mali, a obimom oskudni”, a s druge strane, “zato što Bosanski ejalet pokriva veliku teritoriju” (*...and also because of the large territory covered by the Bosnian Eyalet*) (str. 4-5). U knjizi su prikazani i predstavljeni islamski kulturni spomenici pedeset urbanih naselja cijelog nekadašnjeg Bosanskog i većeg dijela Zvorničkog sandžaka, shodno njihovoj teritorijalnoj podjeli, započinjući sa istoka od rijeke Drine ka svjerozapadu prema granici bihaćkog regiona i jugoistočno, slivom rijeke Une. Što se tiče vremenskog raspona kojeg studija obuhvata, autor ističe da je to period do dolaska Austro-Ugarske, tačnije do 1889. godine (*As a time span, this work covers the period until the Austro-Hungarian period, i.e., until 1889. ...*).

Kao ozbiljan, temeljit i nepri-strasan istraživač i naučnik, autor dr. Handžić navodi da su se njegova istraživanja uglavnome temeljila na slijedećim izvorima: **Osmanski popisni defteri iz XVI. i početka XVII. stoljeća; Proračuni vakufa u Bosni i Hercegovini iz 1889.; Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini** (I, II, III, Sarajevo, 1974., 1977. i 1982.), autora Mehmeda Mujezinovića; **Avrupa'da Osmanli Mimari**

Eserleri – Yugoslavya, autora Ekrema Hakkija Ajverdija i **Hauptresultate der Volkszahlung in Bosnien und der Hercegovina, vom. 22. April 1895.**, Sarajevo, 1896.

Nakon što smo istakli navedene činjenice izvanjske naravi, u nastavku želimo na koncizan način naglasiti, prema našem mišljenju, neke bitne značajke ove knjige. Kako smo već na početku napomenuli, ova knjiga predstavlja višestruko značajno i dragocjeno štivo u dokumentarnom, historijskom, kulturnom i duhovnom smislu, posebno za bošnjačko ali i bosansko intelektualno i kulturno naslijeđe i pamćenje u Bosni i Hercegovini u cjelini.

Na prvom mjestu potcrtavamo njezinu dokumentranu važnost. Naime, u knjizi je doneseno obilje informacija u vezi sa vakufima: ime uvakufljenog objekta, ime vakifa, vrijeme izgradnje objekta, iznos uvakufljenog novca za održavanje vakufa i uposlenika, kao i drugi detalji. Svi ovi podaci navedeni su prema dostupnim dokumentima u citiranim izvorima što svjedoči o njihovoj vjerodostojnosti i validnosti. Naravno, ovi podaci dati su, s obzirom na obim knjige i ciljeve istraživanja, u konciznoj formi. I pored toga, oni pružaju dragocjene informacije vjerodostojno dokumentirane.

U historijskom smislu, ova knjiga osvježava naše pamćenje i predstavlja kontinuitet našeg identiteta. Kako je to lijepo primijetio i pisac uvodne riječi dr. Ekmeleddin Ihsanoğlu, činjenice koje su prezentirane u ovoj knjizi “mogle bi biti posljednje pisano svjedočanstvo postojanja tako mnogo kulturnih spomenika” (... *could be the last written testimony for the existence of so many monuments*). Posebna vrijednost ove knjige ogleda se u činjenici da ona pruža tužno historijsko svjedočanstvo o uništavanju islamske kulture i arhitekture u Bosni i Hercegovini u posljednjoj dekadi XX. stoljeća. Zahvaljujući istraživačkim naporima dr. Adema Handžića, ostao je učeni zapis i svjedočanstvo postojanja brojnih džamija, mesdžida, medresa, tekija, hamama, mezarja, šadrvana, biblioteka... koje su u posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu (1992.-1995.) i na njezinu islamsku ljepotu srušili zločinitelji koji nisu mogli podnijeti niti prihvatiti bosansko jedinstvo u različitostima svetih kultura i arhitektura. Dakle, ova knjiga je, između ostalih, i premda ne cjelovito, važno historijsko svjedočanstvo o vremenu destrukcije islamskih kulturnih i duhovnih objekata u BiH, s čijim uništenjem su, još gore i morbidnije od toga, zajedno mučeni, protjerivani, ubijani i spaljivani pripadnici islamske

vjere i kulture življenja. Ona svjedoči, zajedno sa mnogim drugim dokumentima, “o javnom uništenju same ideje Bosne” (...*about the public execution of very idea of Bosnia*), kako je to zapisao dr. Enes Karić u svome predgovoru. Kratko rečeno, ova knjiga svjedoči o dobru dobročinitelja, koji su s najplemenitijim i najhumanijim namjerama gradili islamske kulturne spomenike za sve ljude u Bosni, i zlu zločinitelja, koji su ih s najmračnijim i zvjerskim nakanama rušili i uništavali.

Dakako, ova studija dr. Adema Handžića predstavlja važan segment našega kulturnog i duhovnog naslijeđa, iznova nas podsjećajući na veličanstvenost i značajnost naše islamske kulture i arhitekture iz nama dalje i bliže povijesti. Dr. Handžić nas na najbolji način podučava kako se trebamo odnositi prema našem bogatom i veličanstvenom kulturnom naslijeđu. Objavljujući ovu knjigu neposredno poslije prestanka vojne agresije na Bosnu i Hercegovinu, autor je zasigurno želio iznova skrenuti pažnju domaće i svjetske javnosti na, u Evropi neupamćene, razmjere uništenja spomenika jedne autohtone i autentične kulture na prostorima Balkana. U tom smislu, ova knjiga predstavlja još jedno svjedočanstvo “nečastive tradicije” međunarodne zajednice koja je nijemo promatrala i šutke prelazila preko neizrecivo

užasnog genocida, urbicida i kulturo-
cida ljudi, kulture i arhitekture Bosne.
Zato se i sam Handžić, u posljednjoj
rečenici svoje knjige, pita:

*Kako je moguće da danas u doba
univerzalne borbe za ljudska prava
moćna međunarodna zajednica nijemo
promatra veliku tragediju bosanskog
naroda?*

*(How is it possible that at this
day and age when there is a universal
striving for human rights, the powerful
international community silently ob-*

*serves the great tragedy of the Bosnian
People?)*

Otuda objavljivanje ove knjige
na engleskome jeziku ima svoj puni
smisao i razložno objašnjenje.

Koliko je nama poznato, knjiga
još nije objavljena na bosanskom
jeziku, što, svakako, treba što prije
učiniti kako zarad našega autora, tako
i zarad kulturne historije i javnosti
naše zemlje.

Mr. Almir Fatić